

---

intervju

Janez Škrubej

Ipak imamo šansi

Fotografije: Marjan Horvat

Da ne verujem u mogućnost dostizanja i uključivanja u svetske tehnološke procese, verovatno se ne bih ni trudio da dokazujem kuda su nas odvele naše zablude i konformizam privrednika, koji su lepo živeli i s tuđim licencama na kredit, ne misleći na budućnost – kaže direktor „Iskra Delte” Janez Škrubej.

Evropa ima svoju „EU-REKU“. Razvijene zemlje Zapadne Evrope rešile su da smanje zaostajanje na tehnološkom polju u odnosu na Japan i SAD. Naravno, o jugoslovenskim naučnim potencijalima se nije ni razmišljalo. Razlog je jednostavan: oni, u poređenju sa razvijenim zapadnoevropskim zemljama, gotovo da i ne postoje. Postoje samo nedovoljno shvaćeni i motivisani jugoslovenski stručnjaci i veliki broj priznatih jugoslovenskih stručnjaka koji ne rade u Jugoslaviji i za jugoslovenska preduzeća. Njihova znanja koriste drugi, sposobniji i promućurniji, a pored svega, i trgovački uspešniji, jer nam znanje naših stručnjaka prodaju po svetu za veliki novac.

Na žalost, i ovaj dugogodišnji propust se, kao i većina drugih, našao pred očima javnosti tek onda kada nas je kriza svom žestinom udarila po džepu, prekidajući slatke snove prividno „zlatnih“ sedamdesetih godina. Nije dakle, nimalo čudno što se reč „znanje“ u poslednje vreme privlači u političkim deklaracijama najeminentnijih rukovodilaca Jugoslavije. Međutim, po starom običaju, ništa se ne dešava, jer svi veoma dobro shvataju da deklaracije ne obavezuju i zato su im važnije od realizacije. Ima, doduše, i retkih primera, pre svega iz privrede, koji negiraju ovo načelo, a oni su, baš zato što su retki, i najčešće podvrgnuti sumnjičenju i podozrenju. Logično je to, jer svako ko se izdvaja ruši sistem ravnoteže, taj sveopšti zakon ponašanja, privređivanja, pa i rukovođenja. Jedan od tih „sumnjivih“ primera je i primer RO „Iskra Delta“ iz Ljubljane, sa svojim sjajnim poslovnim rezultatima postignutim zahvaljujući stvaranju vlastite informatičke tehnologije. To, naravno, podrazumeva i ogromna ulaganja ove relativno male, ali i veoma poslovne i prodorne firme, u sopstvene razvojne programe i vlastito znanje.

Nije naš cilj da na ovom mestu nižemo prošle, sadašnje i buduće uspehe ove radne organizacije, ali moramo istaći kako je to jedna od retkih firmi koja se ravnopravno sa svetskim partnerima uključuje u svetsku proizvodnju računarskih sistema i odgovarajuće aplikacione programske opreme, procesnih računarskih informacijskih sistema i mreža, itd. Uostalom, o njihovim uspesima mogli ste da čitate u dnevnim novinama, a kako nas obaveštava generalni direktor „Iskre Delte“ Janez Škrubej, glavni prodor i na svetsko tržište tek predstoje. „Iskra Delta“ je po starosti zaposlenih mlad kolektiv, (prosek starosti 29 godina), pa je normalno da je i naš sagovornik, pomenuti Janez Škrubej, mlad čovek, pun svežih, revolucionarnih ideja i misli.

Gde vidite uzroke zaostajanja Jugoslavije na polju nauke, primene nove tehnologije i korišćenja kreativnih potencijala koji u našoj zemlji verovatno postoje?

– Da, zanimljivo je pitanje zašto smo danas došli u takav položaj, i pored toga što smo posle rata izgradili tako velike i značajne institute kao što su „Jožef Štefan“, „Ruder Bošković“, „Boris Kidrič“ u Vinči, „Mihajlo Pupin“ i drugi, kad smo bili u špicu razvoja nuklearne tehnike... Činjenica je da je institut „Mihajlo Pupin“, na primer, prvi računar radio već u početku 60-ih godina. Mi smo posle toga zaboravili na princip da se treba osloniti na vlastite snage. Tog principa smo se tek sada setili, a pitanje je nije li to ipak prekasno, pogotovu što nikakve konkretne akcije nema, što još nije stvorena jedna društvena klima koja će biti naklonjena nauci, inovacijama i kreativnosti, i u kojoj će ljudi koji se naukom bave biti dovoljno motivisani za rad.

Vaš primer pokazuje suprotno – možda još nije kasno...

– Čujte, da ne verujem u mogućnost dostizanja i uključivanja u svetske tehnološke procese, verovatno se ne bih ni trudio da dokazujem kuda su nas odvele naše zablude i kon-

Zastupničke organizacije stranih firmi su imale ulogu prave pravcate pete kolone u neokolonizaciji Jugoslavije. U zastupništvu su birani najbolji kadrovi iz instituta i fabrika, a time je osiromašen naučni potencijal u najvažnijim institucijama u zemlji.

formizam privrednika, koji su lepo živeli i s tuđim licencama na kredit, ne misleći na budućnost. Ali, hoću da kažem kako je već u trenutku kad je u Hirošimi eksplodirala atomska bomba, praktično počeo treći svetski rat... tehnološki rat... Tada je otpočelo takmičenje čiji se rezultati pokazuju u naj-

grubljem obliku eksploatacije putem tehnologije, putem prodaje znanja. Mi smo u jednom trenutku zaboravili na sopstveni tehnološki razvoj – otpočeli smo s nekom politikom potce-
njivanja vlastitih napora. Proizvodi domaćeg znanja bili su označeni kao proizvodi sumnjivog kvaliteta, a sve što je došlo iz inostranstva bilo je dobro i provereno. Mnoge su generacije bile uzgajane na principu: „I najgora roba iz inostranstva je bolja od naše“. Posledice takvog načina razmišljanja su danas očite.

Gde su uzroci za takvo stanje?

– Na to pitanje ne mogu sa sigurnošću da odgovorim, jer nedovoljno dobro poznajem političku pozadinu tih procesa, ali znam da smo mi kao država strašno naseli tih međunarodnoj igri, koja je imala za cilj da Jugoslaviju prizemlji i tehnološki neokolonizuje. I pošto je bilo nemoguće političkim metodima uticati na našu politiku, pokušano je podređivanjem putem tehnologije i ekonomskih sredstava. Tačku na „i“ je predstavljalo naše zaduživanje, čime je, naravno, Jugoslavija postala i dodatno zavisna od kapitala iz inostranstva. A uzrok svega je nepoznavanje značaja svojine osnovnih produkcijskih sredstava: u robovlasničkom društvu ono se zasniva na robovima, u feudalizmu na zemlji, u klasičnom kapitalizmu na fabrikama, a u savremenom društvu na znanju i tehnologiji.

Kako su ti procesi tekli? Gde su, po vašem mišljenju, počinje naše najveće greške?

– Mi smo odjednom počeli da otvaramo malo more univerziteta, načinili smo disperziju naučnih potencijala, nikakav kvalitet za nas više nije bio važan, svako je bio inženjer, nije bilo selekcije, instituti su ostali osiromašeni i bez pravog tretmana, naučnici su bili sve manje zainteresovani za istraživanje, mnogi su napustili zemlju iako su im i ovde mogli biti obezbeđeni odgovarajući uslovi za rad, da je bilo samo malo više razumevanja i volje...

I, naravno, naša najveća tragedija je počela onog trenutka kada smo nespremni počeli da ulazimo u poslove međunarodne trgovine. Zastupničke organizacije stranih firmi su tu imale ulogu prave pravcate pete kolone u neokolonizaciji Jugoslavije. Prvo, u zastupništvu su birani najbolji kadrovi iz instituta i fabrika, čime je osiromašen naučni potencijal u tim do tada najvažnijim i najprodornijim institucijama u zemlji. S druge strane, ljudi iz zastupništva su dokazivali našim privrednicima da se ne isplati ulagati u svoje znanje, da se ne isplati proizvoditi na osnovu sopstvenih razvojnih programa, i da je najbolje jednostavno kupiti licencu. Naravno, u zamenu za skupu licencu, mi smo često bagatelno davali našu robu ili licence kupovali često i na kredit, a zastupnici su dobijali proviziju u devizama.

Pa ipak, kada su otvarana, zastupništva su imala sasvim drugu ulogu. Zato su valjda u inostranstvo u početku upućivani najbolji kadrovi, koji su imali dovoljno znanja da shvate kakve greške čine?

– Da, oni su zaista imali sasvim drugi zadatak, ali su ovako, kako su radili, mnogo lakše i bolje živeli: nije bilo potrebno praviti razvojne programe, ulagati u znanje, niko više nije morao da brine za dokumentaciju, nacрте, tehnologiju... Niko više ni o čemu nije vodio računa i jedini cilj je bio kako stranu robu plasirati na domaćem tržište.

U sedamdesetim godinama, dobrim delom zbog nerealnog kursa dinara, to se i isplatilo. Međutim, dugoročno, očigledno da nije...

– Jasno da nije! Dugoročnost se tek sada vidi; sada krahiraju oni koji nisu ulagali u

Najodgovorniji ljudi Jugoslavije nisu shvatili da je najveći kapital koji ima jedna zemlja upravo naučni potencijal, koji je potrebno iskoristiti stvaranjem uslova za normalan rad i insistiranjem na domaćem znanju.

sopstveni razvoj. Razvijene i dobro organizovane države grade svoju poslovnu i razvojnu strategiju za dvadeset godina unapred. Tačno se zna ko ima kakve zadatke: šta mora učiniti država, šta univerzitet, a šta preduzeća... Oni, na prvi pogled, imaju veoma jaku međusobnu konkurenciju, a u suštini jedinstveno nastupaju. A kod nas radimo sasvim obrnuto; recimo, u inostranstvu konkurišemo sami sebi, a da i ne govorimo o razvojnim planovima: nikakve saradnje nema... Svi smo potpuno razbijeni... Naravno, sada su nas već razbile i strane multinacionalne kompanije, upravo preko zastupničkih organizacija, a društvena infrastruktura forsira trgovački mentalitet. A zna se: trgovina ne stvara nove vrednosti.

Mnogo se govori o povezivanju domaćih proizvođača i zajedničkom nastupu na inostrano tržište, a vrlo malo se do sada na tom planu učinilo.

– Pa naravno, kad smo svi egoisti, još orijentisani na domaćeg potrošača i domaće tržište. Mi moramo biti orijentisani prema tehnološki razvijenijim zemljama, svetski kriterijumi moraju postati i naši kriterijumi, mi se neokolonijalizaciji moramo suprotstaviti zajedničkim snagama, inače nam, generalno, izlaza iz ove situacije nema.

A šta mi radimo: „tučemo“ jedni druge na zatvorenom domaćem tržištu, prsimo se kako smo najbolji, kako smo na njemu superiorni, a vozovi prolaze kraj nas... Svet i Evropa nas neće čekati da se setimo da i mi trebamo da uđemo u taj voz... Za naše proizvođače karakterističan je ovakav način razmišljanja: „Konkurencija već ima neki proizvod, 'ajde da se i mi prihvatimo toga, da ih stignemo i onemogućimo“. A kada neko nešto već ima, prekasno je; bolje da taj proizvod više uopšte i ne razvijaš i usvajaš. Međusobno konkurišemo, takmičimo se ko će koga nadmudriti, umesto da nam cilj bude kako da zajednički nadmudrimo one koji nam skupo naplaćuju naše zablude i greške. To je, vidite, prava tragedija...

Da li je „Iskra Delta“ doživela i neke neprijatnosti zato što po mnogo čemu „iskače“ u odnosu na neke druge proizvođače?

– Sada svima najviše smeta to naše veliko ulaganje u razvoj. I umesto da nam se u tome pridruže, oni govore kako se to ne isplati, kako ćemo propasti, kako smo budale jer nemamo šta da tražimo u trci sa multinacionalkama, itd. A sve to pričaju samo zato da im mi ne bismo zagorčali miran život ovde, kod nas, jer sutra će se naći neko ko će ih uporediti s nama i zapitati šta su oni do sada radili. Ipak, treba danas u ovoj situaciji biti i hrabar i odlučan pa ulagati u razvoj. Konformizam, neznanje i strah pred odgovornošću su „vrline“ većine naših privrednika.

Poznato je kakvu pažnju su sovjetske ekonomske teorije posvećivale izgradnji bazične industrije, a taj model smo posle rata, u administrativnom periodu, u velikoj meri koristili i mi, što je u ono vreme bilo i razumljivo i logično. Međutim, ne opaža li se i danas nekakav anahronizam u shvatanju pro-

izvodnih pravaca našeg daljeg razvoja, pa se u nekim republikama još usmeravaju ogromne investicije u razvoj bazične industrije?

– Jeste, mi smo dugo gradili bazičnu industriju (a tako je u početnom periodu i trebalo) i, zanimljivo, još je vrlo intenzivno gradimo, iako su mnoge velike investicije u međuvremenu propale a dugovi su ostali. To je ta tragedija, mi još verujemo u gvožđe, u čelik... Kao da gajimo pravi kult materijala, a istovremeno ne verujemo mnogo u kreativnost, a još manje u mogućnost prodaje ideje, znanja... Kod nas se novac uložen u ideju shvata kao novac bačen u vetar. U poređenju s tim, licenca je pravi dar s neba, nešto „besplatno“ – eto, tako i danas gleda većina domaćih privrednika. I sve dok je tako, ne možemo očekivati promene nabolje...

Ne bih želeo da budem ciničan, ali imam utisak da smo mi još pod utiskom Marksovog radnika, klasičnog proletera žuljavih ruku i čvrstih pesnica sa čekićem u ruci... „Plava kragna“ je još kod nas nekakav aksiom radništva?

– Kod nas je mašina simbol proizvodnje, a slika plavog kombinezona za mašinom (na TV ekranu, na primer) za nas je još jedina merodavna slika radnika u proizvodnji. A zar je tehničar ili inženjer u „Iskri“, „Pupinu“ ili poljoprivrednom institutu nešto drugo? Zar on nije radnik? Pa i on stvara i obezbeđuje uslove za rad fizičkom radniku. Naučni rad je danas pretpostavka svake uspešne fizičke proizvodnje. Ne shvatamo da se od fizičke proizvodnje ne može bog zna šta zaraditi; bar na međunarodnom tržištu je tako... Fizički rad je ograničen a intelektualna stvaralaštva neograničena. Fizički rad će sutra zameniti roboti, i šta ćemo onda? Danas se sa svetom može trgovati samo ako se poseduje znanje. Ima kod nas privrednika koji cene samo ono što je količinski izmerljivo u tonama, što se, na primer, može videti iz aviona kao istinski objekt.

Danas se mnogo govori o znanju. Čuje se mnogo političkih fraza, a učinak je...

– Fraze!!! To ste dobro rekli: fraze! Jer, budimo otvoreni do kraja: za to znanje ne radimo baš ništa! Evo, kao, uveli smo računare u škole.

Kakva je to laž... Umesto programa i ozbiljnog rada, škole su dobile igre, a roditelji su potrošili i po malo deviza što su imali, da bi deci obezbedili pristup takvom „znanju“... A zastupnici su napravili posao. Danas ljude treba prekvalifikovati, učiniti ih kreativnim, naučiti ih da misle... I to je znanje... Danas mnogi gledaju da što manje misle, da imaju što manje obaveza i odgovornosti.

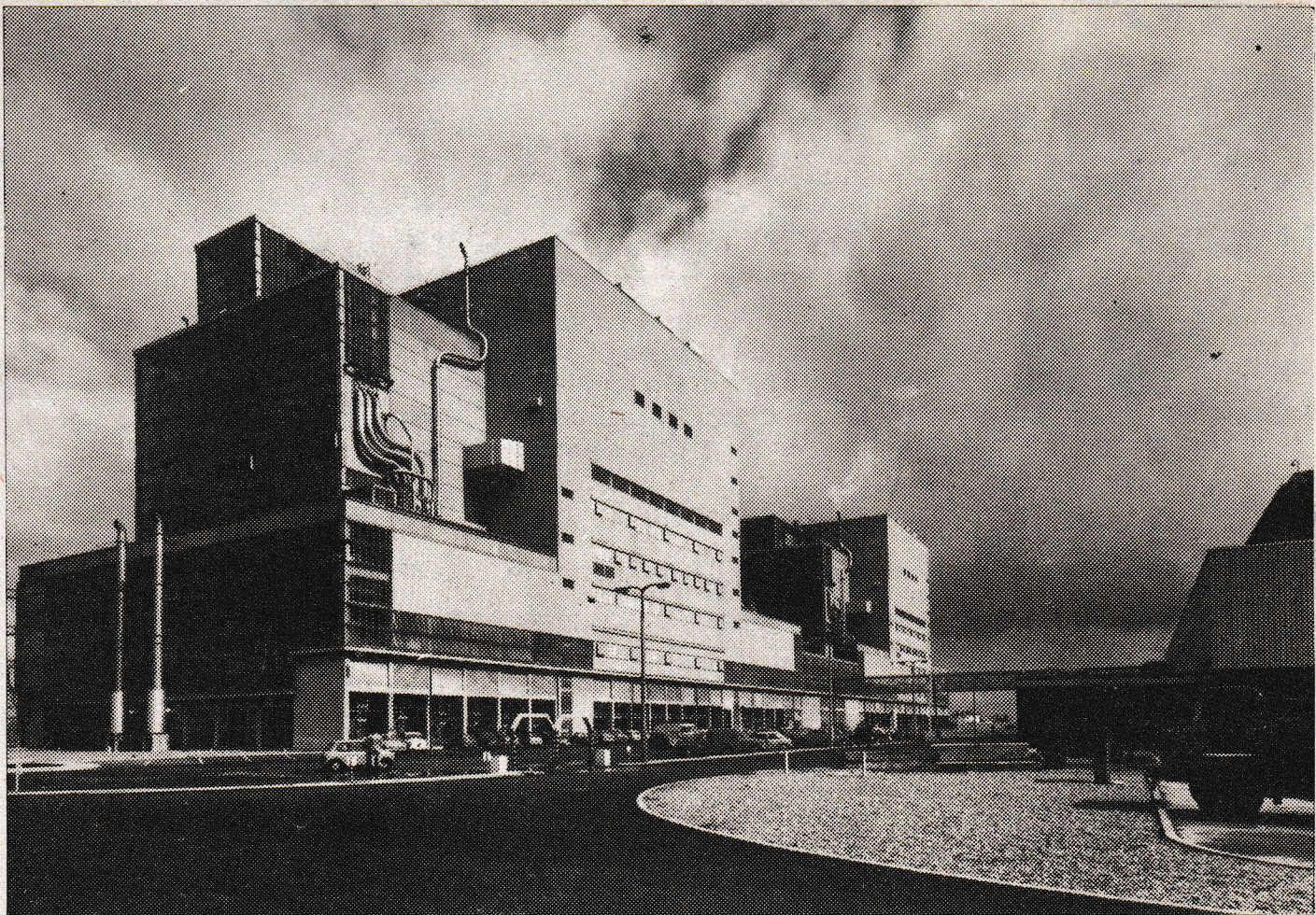
Pomenuli smo „migraciju mozgova“ iz nerazvijenih u razvijena društva, s organizovanim pristupom naučnom radu. Tu migraciju je, naravno, teško zaustaviti, ali je neosporno da s kod nas moglo više uraditi na toj organizaciji, na stvaranju kakvih-takvih uslova za normalan naučni rad i realizaciju ideja domaćih stručnjaka?

Tragedija je što mi još verujemo u gvožđe, čelik...

Kao da gajimo pravi kult materijala, a istovremeno ne verujemo u kreativnost, a još manje u prodaju ideja, znanja... Kod nas se novac uložen u ideju shvata kao novac bačen u vetar.

– Svako nerazvijeno društvo ima ozbiljne teškoće kako da motiviše ljude da ostanu i rade u zemlji u kojoj su školovani i čijoj su privredi preko potrebni. Ali, mislim da je kod nas presudnu ulogu odigrala upravo ta uskost gledanja na probleme posleratnog razvoja zemlje; političku hrabrost i avangardnost rukovodilaca u toku i neposredno posle rata smenilo je neshvatanje novonastalog položaja – što treba pripisati i neznanju i nesnalaženju, kao i opštoj samozadovoljnosti postignutim. Najodgovorniji ljudi Jugoslavije nisu shvatili da je najveći kapital koji ima jedna zemlja upravo naučni potencijal, koji treba iskoristiti stvaranjem uslova za normalan rad i istraživanja, i insistiranjem na domaćem znanju.

Može li kompjuterizacija ili robotizacija da izazove alijeniranost radnika?

– Kompjutersko vođenje proizvodnog programa u početku zaista stvara kod nekih radnika utisak da oni sada više nisu glavni. Čak sam bio i svedok ludističkih pokušaja – radnici su sabotirali proizvodnju, i to njihovo nezadovoljstvo je kulminiralo opasnošću da se kompjuteri unište. Međutim, kada smo im objasnili da će kompjuterizacijom proizvodnje samo dobiti slobodno vreme, da će biti kontrolori procesa proizvodnje i da će povremeno unositi tačne ulazne parametre, nije bilo nikakvih komplikacija. Shvatili su da će im time rad postati mnogo lakši i da će produktivnost rada biti veća.

Osim toga, alijeniranost radnika smanjuje se kompjuterizacijom, jer se povećavaju mogućnosti efikasnog i pravovremenog informisanja o svim najvažnijim samoupravnim odlukama u preduzeću. U „Iskri Delti” već smo primenili najsavremenije metode obeveštavanja radnika pomoću računara, preko mreže terminala, o radničkim savetima, radu političkih

organizacija u kolektivu, razvojnim planovima, najvažnijim odlukama rukovodstva itd.

Zanimljiv je podatak da „Iskra Delta” ne dobija nikakvu društvenu pomoć za dodatno investiranje na području razvojnih programa. Istovremeno, postoji mogućnost ulaganja ogromnih sredstava u izgradnju novih nuklearnih centrala...

– Najveća katastrofa koja nam se može dogoditi je da zaista započnemo gradnju četiri, pet nuklearki, što znači automatsko zaduživanje za nekoliko milijardi dolara... Ja bih sve te, koji u ovoj situaciji razmišljaju o tome, zatvorio – s njima

nema debate, jer ono što oni hoće je kapitalno bacanje novca za objekte od kojih dižu ruke i oni koji su ih gradili još pre desetak godina, orijentišući se na nove izvore energije. Mi bismo morali da razmišljamo o jugoslovenskom programu smanjenja potrošnje energije na jedinicu proizvoda. Dok mi te nuklearne centrale izgradimo, drugi će misliti na

smanjenje energije pomoću elektronike i informatike, i tako će propasti još jedna skupa, preskupa investicija.

Jugoslavija danas raspolaže sa tako malo kapitala za investicije, a neki su spremni na toliko rasipanje društvenog novca... Izgleda kao da mi zaista ne znamo šta hoćemo; istovremeno govorimo o automatizaciji, pa i robotizaciji, voleli bismo da razvijamo malu privredu, želimo bazičnu industriju, sve bismo hteli, a na kraju nećemo imati ništa... Da se razumemo, problema je malo more, zadataka mnogo, i zaista se teško opredeliti koji požar najpre gasiti. Ali ipak, mislim da u zemlji imamo još dosta znanja i potencijala, treba ga samo povezati i stimulirati i rezultati neće izostati.

□ David Tasić

Najveća katastrofa koja nam se može dogoditi je da zaista započnemo gradnju četiri, pet nuklearki... Ja bih sve te, koji u ovoj situaciji razmišljaju o tome, zatvorio – ono što oni hoće je kapitalno bacanje novca.